

Lektio

Anna Rantasila

Affektiivinen kurinpito selittää, miksi nauramme vessapaperin hamstraajille

Kuvitelkaa näky, joka on suurimmalle osalle meistä tullut tämän vuoden aikana kovin tutuksi: tiedotustilaisuus, kasvomaskeihin ja tummiin sävyihin pukeutuneet osallistujat seisomassa kahden metrin päässä toisistaan. Tiedotustilaisuuksien viesti toistuu päivästä ja viikosta toiseen: tilanne on vakava, ja kaikkien tulee sen vuoksi hillitä itsensä. Pysykää rauhallisina, noudattakaa ohjeita. Kaikki eivät kuitenkaan ole samaa mieltä tämän viestin tärkeydestä. Suomessa tahot, jotka vastustavat tällaisia kehotuksia tai vähättelevät tutkijoiden ja terveysviranomaisten työtä, ovat vähemmistö, mutta toisaalla jopa valtion johtohahmot ovat kehottaneet kansalaisia avoimesti rikkomaan rajoituksia. Yhtäältä kyse on faktoista ja kiistasta siitä, kuinka näitä faktoja tulkitaan, mutta aivan yhtä lailla kyse on tunteista. Tämä kiista tunteista on aiheeni tänään.

Äskeinen esimerkki kuvaili kiistaa tunteista hieman suuremmissa mittakaavassa, mutta samankaltaisia kamppailuja käydään yhtä lailla ystävien ja perheenjäsenten, kollegoiden ja tuttavien kesken. Joukkojen ja yksilöiden tunteet ovat kiehtoneet tutkijoita vuosisatoja, mutta Spinozan, Descartesin ja Le Bonnin päivistä poiketen 2020-luvulla tunteita kohdistaa, kierrättää ja voimistaa hybridi mediaympäristö.

Yhden osan hybridistä mediaympäristöstä muodostavat vakiintuneiden poliittisten puolueiden ja mediainstituutioiden kaltaiset voimakkaat toimijat, jotka ovat olleet osana yhteiskuntaa jo hyvän tovin. Toisen osan muodostavat uudemmat median muodot, kuten sosiaalinen media, blogit, podcastit ja videopalvelut, jotka runsaudessaan toimivat vanhempien muotojen, kuten sanomalehtien, radion ja television rinnalla, niihin tiukasti kietoutuen. Tämä tekee mediaympäristöstä hybridin.

Viimeisen 20 vuoden aikana nämä uudemmat median muodot ovat mahdollistaneet sen, että kenellä tahansa on mahdollisuus kertoa ajatuksistaan ja tunteistaan laajemmalle yleisölle kuin koskaan aikaisemmin. Tämä kehitys on auttanut luomaan ihmisten välisiä yhteyksiä, mutta yhteydet eivät ole syntyneet ainoastaan uusien ystävyyskierroksien ja yhteenkuuluvuuden tunteen kautta, vaan niitä ovat auttaneet solmimaan myös yhteisten vihollisten löytäminen. Samaan aikaan teknologiat, jotka mahdollistavat nämä yhteydet, ovat tehneet käyttäjistään ja heidän tuottamastaan informaatiosta taloudellisen voiton nimissä kaupattavan tuotteen.

Kuvailemani kehitys on tausta, josta väitöskirjatutkimukseni ponnistaa. Tarkastelen 2011 Japanissa tapahtuneen Fukushima Daiichin ydinvoimalaonnettomuuden uutisointia ja näiden uutisten kommentointia sosiaalisessa mediassa. Valitsin Fukushima

Daiichin onnettomuuden tutkielmani empiiriseksi aiheeksi, sillä kyseessä on monimutkainen tapahtuma, jolla on samanaikaisesti sekä paikallisia että maailmanlaajuisia vaikutuksia, jotka osaltaan ovat tehneet näkyväksi eri yhteiskuntien, talouksien ja viestintäteknologioiden maailmanlaajuisen yhteen lomittumisen. Maanjäristyksen, tsunamin ja ydinvoimalaonnettomuuden tuottama kolmoiskatastrofi ja siitä kertovat uutiset kiinnostivat ihmisiä maailmanlaajuisesti, ja sosiaalinen media oli yksi niistä paikoista, joissa kiinnostus aiheeseen tiivistyi. Vaikka hybridi mediaympäristö oli vuonna 2011 hyvin toisenlainen kuin nykyään, sen edellä kuvatut avainosat olivat paikoillaan jo yhdeksän vuotta sitten.

Väitöskirjassani tutkin kolmea asiaa. Ensinnäkin olin kiinnostunut journalistisesti tuotettujen tekstien suhteesta niiden oletettujen ja olemassa olevien lukijoiden välillä hybridissä mediaympäristössä. Toiseksi halusin päästä selville siitä, kuinka affekti toimii verkottuneessa tekstivälitteisessä viestinnässä ja kuinka affekti kiertää uutisissa ja uutiskommenteissa. Jotta kykenin vastaamaan toiseen kysymyksistäni, oli minun lisäksi selvitettävä, kuinka tutkia affektia tekstissä, ja mitä tämä tarkoittaisi tutkimusmenetelmien ja tulosten kannalta. Toisin sanoen halusin tutkia, kuinka uutisia kommentoidaan sosiaalisessa mediassa ja millaisia tunteita kommentoijat ilmaisevat – tai jättävät ilmaisematta. Olin lisäksi kiinnostunut uutistekstissä kierrätetyistä tunteista ja siitä, miten ne saattaisivat näkyä uutisten kommenteissa. Halusin myös selvittää, millaisia tunteita ja affektia kiinnittyi uutisissa käsiteltyihin aiheisiin, ja mitä ne mahdollisesti paljastaisivat laajemmasta kulttuurisesta ja yhteiskunnallisesta ymmärryksestä. Tiivistäen: pyrin selvittämään, kuinka Fukushima Daiichin onnettomuuteen liittyvät tunteet kiertävät hybridissä mediaympäristössä.

Kolmen avainkysymyksen lisäksi väitöskirjaani määrittää kolme käsitettä: affekti, julkiso ja sosiaalinen media. Ne muodostavat yhdessä käsitekimpun, joka sitoo yhteen tutkimukseni ja siitä kirjoitetut artikkelit. Väitöskirjani johdanto-osiossa tarkastelen näitä käsitteitä melko laajasti ja keskityn erityisesti affektiin avainkäsitteenä. Tiivistääkseni tämän keskustelun muutamaan virkkeeseen totean, että käytän affektia kuvaamaan sekä vaikeasti sanallistettavia kehollisia tuntemuksia että helpommin nimettäviä tunteita. Näillä tuntemuksilla ja tunteilla on sekä subjektiivinen että voimakkaasti kollektiivinen ja kulttuurisesti jaettu puoli. Julkisolla tarkoitan ihmisryhmää, joka keskustelee tietystä aiheesta. Esimerkiksi samassa mielessä kuin julkiso, joka keskustelee Yhdysvaltojen presidentinvaalien edelleen jatkuvasta jälkipyykistä, tai julkiso, joka käsittelee Fukushima Daiichin ydinvoimalaonnettomuuden edelleen tuntuja vaikutuksia japanilaisessa yhteiskunnassa. Sosiaalisella medially puolestaan viitataan verkkoalustoihin, kuten Facebookiin, Twitteriin, Instagramiin, TikTokiin tai keskustelufoorumeihin, joissa ihmiset keskustelevat näitä näitä, kommentoivat uutisia, jakavat kuvia ja videoita lemmeikistään tai järjestäytyvät poliittisesti, vain muutamia esimerkkejä mainitakseni.

Esitän, että yhteen tuotuna kolme edellä mainittua käsitettä sekä niiden kriittinen tarkastelu suhteessa toinen toisiinsa tuottavat hedelmällisiä mahdollisuuksia eritellä affektia olennaisena osana hybridiä mediajärjestelmää. Toisin sanoen, affektin käsitteen avulla tutkittavaksi aukeaa, kuinka tunteet kiertävät sosiaalisen median, journalismin, mielipiteiden, faktojen, tieteellisen tiedon ja naapurin tyyppin tuoreimpien salaliittoteorioiden yhdistelmässä.

Väitöskirjassani tarkastelen tätä yhteenkietoutumaa viidessä artikkelissa, jotka esittelevät neljä osatutkimusta ja kolme erityyppistä empiiristä aineistoa. Kolme artikkelista olen julkaissut yhdessä kollegoideni kanssa ja kaksi olen kirjoittanut yksin. Vuosien

2014 ja 2016 välillä kerätty empiirinen materiaali käsittää suomen- ja englanninkielisistä uutisaineistoa sanomalehdistä ja uutistoimistoilta sekä sosiaalisen median aineistoa, jota on koottu kolmesta eri lähteestä: Twitteristä, Facebookista ja Yleisradion kommenttipalstalta. Erityyppisten empiiristen aineistojen tähden olen kollegojeni kanssa käyttänyt erilaisia tutkimusmenetelmiä eri julkaisuissa. Julkaisuissa 2–5 olen keskittynyt vastaamaan kolmanteen tutkimuskysymykseeni, eli kehittämään analyysimenetelmää affektin analysoimiseen tekstipohjaisessa aineistossa. Tässä menetelmässä olen pyrkinyt yhdistämään elementtejä eri laadullisista menetelmistä, kuten metafora- ja diskurssi-analyysista.

Päädyin kehittämään tätä menetelmien yhdistelmää, sillä halusin päästä yhtäaikaisesti kiinni useampiin tekstin elementteihin. Lisäksi valintaa motivoi havaintoni siitä, kuinka monella eri tasolla affekti tekstissä ilmenee. Kyse ei ole ainoastaan suorista tunneilmaisista, kuten ”olen aika hermostunut”, vaan affekti tulee näkyviin myös sanavalintojen ja metaforien tasolla. Esimerkki aineistostani havainnollistaa sanojen tunnetauksen eroa: EU:n silloinen energiakomissaari Günther Öttingerin luonnehti Fukushima Daiichin onnettomuutta ”apokalyptiseksi ja hallitsemattomaksi”, kun taas suomalaisasiantuntijat kehystivät saman onnettomuuden tiukan tekniseksi ongelmaksi, johon löytyy tekninen ratkaisu.

Väitöskirjatutkimukseni on siis yritys käsitellä varsin monimutkaisten käsitteiden kautta affektia monisyisenä ilmiönä empiirisen tapauksen kautta, joka itsessään on kaikkea muuta kuin selkeä tai tarkkarajainen. Myöskään menetelmät, joiden avulla tätä tehtävää on lähdetty suorittamaan, eivät ole olleet niitä yksioikoisimpia. Niin ikään tutkimukseni löydökset pyrkivät rönsyilemään moneen suuntaan, konkreettisemmista teoreettisempiin.

Konkreettisimmat löydökseni vahvistavat havainnon, joka on tehty sekä aikaisemmassa tutkimuksessa että monien arkielämässä: affekti ja tunne vetävät ja ylläpitävät verkkokeskusteluja. Aikaisempaan tutkimukseen viitaten voisikin yleistää, että kiinnostukseen jostakin useimpien ihmisten tulee myös *tuntea* jotakin tätä asiaa kohtaan. Koska affektilla on voimakas kulttuurinen ja kollektiivinen puoli, se kietoutuu myös yhteiskunnalliseen ja kulttuuriseen vallankäyttöön. Väitöskirjatutkimukseni aineistossa tämä näkyi niin uutisissa kuin sosiaalisen median kommentteissakin. Erityisesti vallankäyttö tuli näkyviin tilanteissa, joissa vallasta tavalla tai toisella kiisteltiin.

Diskurssin tasolla affektiin liittyvä valtakamppailu voidaan tehdä näkyväksi keskittymällä esimerkiksi siihen, kuka pääsee Fukushima Daiichin tapauksessa määrittelemään, mitä kutsutaan pelottavaksi. Mitkä tahot pitävät pelottavina vaurioituneen voimalan aiheuttamia päästöjä, entä mitkä puolestaan nimeävät pelottaviksi ympäristöaktivistit, jotka onnettomuuden takia ajavat ydinvoimasta luopumista? Sama valtakamppailu tulee näkyväksi myös siinä, kuinka eri toimijoita nimetään naurettaviksi. Maaliskuussa 2011 joditabletteja ja maaliskuussa 2020 vessapaperia hamstranneiden tavallisten kansalaisten voidaan ajatella toimineen naurettavasti, mutta yhtä lailla verkkokeskusteluissa naurettaviksi nimettiin viranomais- ja asiantuntijatahot, jotka Fukushima Daiichin onnettomuuden yhteydessä vetosivat rasistisiin huomioihin ”japanilaisesta kulttuurista” tai jotka keväällä 2020 koronaviruspandemiasta puhuessaan viittasivat ”kiinalaiseen virukseen” ja pyrkivät vähättelemään kriisin laajuutta.

Väitöskirjatutkimukseni aineistoissa edellä kuvaamani kaltaiset valtakamppailut tulivat selkeimmin esille keskusteluissa, jotka olivat tavalla tai toisella poliittisesti jakautuneita. Erityisesti edellä mainittua naurunalaiseksi tekemistä käytettiin usein yrityksissä

hiljentää tai kyseenalaistaa eri mieltä oleva osapuoli. Vastaavana tunteisiin liittyvän valankäytön muotona voidaan nähdä uutisissa maaliskuussa 2011 toistuneet viranomaislausunnot, joissa kansalaisia esimerkiksi kehoitettiin olemaan menemättä paniikkiin.

Pyrin hahmottamaan edellä kuvattua tunteisiin liittyvää vallankäyttöä affektiivisen kurinpidon (engl. affective discipline) käsitteen avulla. Affektiivisessä kurinpidossa keskustelun osapuolet pyrkivät ylläpitämään tilanteessa sosiaalisesti hyväksyttynä pidettyä tunnelmaa, ja mikäli tunnelmaa rikotaan, joutuu rikkoja kurinpitotoimien kohteeksi. Olen tarkastellut tätä ilmiötä lähinnä sosiaalisen median kontekstissa, mutta esitän, että affektiivista kurinpitoa esiintyy myös muunlaisen viestinnän yhteydessä.

Fukushima Daiichin ydinonnettomuuden uutisten sosiaalisen median kommentoinnin lisäksi affektiivinen kurinpito on nähdäkseni ollut varsin näkyvää koronaviruspandemian ja muiden nopeasti etenevien kriisitilanteiden mediaseurannassa ja siitä käydyssä keskustelussa, kuten tämän lektion alussa esittämäni esimerkit toivottavasti havainnollistavat. Esitän, että samanlaisesta dynamiikasta on kyse myös tavassa, joilla julkisessa keskustelussa on puututtu esimerkiksi kommentteihin ilmastonmuutoksesta tai eliöstön monipuolisuuden vähenemisestä. Greta Thunbergin tai Elokapina-liikkeen kaltaiset aktivistit pyrkivät ravistelemaan ihmiset hereille ja huomaamaan käynnissä olevaan ekokatastrofiin, mutta toistaiseksi yhteiskunnassa taloudellista ja poliittista valtaa käyttävät tahot ovat enimmäkseen tyytyneet vähätteleämään aktivisteja ja heidän viestiään.

Väitän, että affektiivinen kurinpito, mukaan lukien se, mitkä tahot pääsevät määrittelemään kuinka kussakin tilanteessa sopisi tuntea, on olennainen osa hybridiä mediajärjestelmää. Sosiaalisen median keskusteluilla on kouriintuntuvia vaikutuksia siihen, kuinka ihmiset ajattelevat ja toimivat. Lisäksi esitän, että affektiivista kurinpitoa ja sen dynamiikkoja tutkimalla on mahdollista oppia ymmärtämään paremmin hybridin mediajärjestelmän toimintalogiikkaa. Vaikka tunteiden tuotteistaminen tai vihan ja eripurantietoinen kylväminen taloudellisen ja poliittisen hyödyn nimissä antaa aiheita synkkiin ajatuksiin, tahdon päättää tämän lektion toiveikkaasti. Esitän, että väitöstutkimukseni tuloksia voidaan hyödyntää tekemään näkyväksi, kyseenalaistamaan ja kenties lopulta purkamaan niitä sosioteknisiä järjestelmiä, jotka mahdollistavat edellä mainitut epätasa-arvoiset rakenteet diskurssin tasolla mutta tuntuvin seurauksin.

*YTM Anna Rantasilan mediatutkimukseen kuuluva väitöskirja *Circulating Emotions, Sticky Feelings: Affective Dynamics of the Fukushima Daiichi Nuclear Disaster in a Hybrid Media Environment* tarkastettiin Tampereen yliopiston Informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunnassa perjantaina 4.12.2020. Tämä versio on kirjoittajan suomenkielinen käännös englanniksi pidetystä lektiosta.*